

TOLDY FERENC NYELVEMLEKKIADÁSAI ÉS A NYELVEMLEKTÁR

Toldy Ferenc (1805–1875) már a reformkorban részt vett tudományos közéletünkben, ám közreműködésével és munkálkodásával a szabadságharc után új korszak kezdődött a nyelvemlékek gyűjtésében és kiadásában. Toldy az Egyetemi Könyvtárnak – amely akkor a főváros egyetlen közhasznú tudományos könyvtáraként működött – 1843 és 1874 között volt az igazgatója. Már a szabadságharc előtt megfogalmazta a legfontosabb teendőket a magyar tudományosság fejlesztése érdekében, ezek között szerepelt a 16. század előtti magyar nyelvemlékek kiadása, egy ómagyar szótár, illetve nyelvtan tervével együtt, melyek a nyelvemlékek szisztematikus gyűjtésére és feldolgozására épültek volna.

Toldyval változott a nyelvemlékkiadás gyakorlata. Az 1850-es és 60-as években sorra adta ki több kódex irodalmi szempontból érdekes részeit (*Érdy-kódex*, *Érsekújvári Kódex*, *Debreceni Kódex*, *Döbrentei-kódex* stb.). Ezek a kiadványok feltártak ugyan új forrásokat a tudomány számára, mégis elsősorban az érdeklődő nagyközönségnek készültek. Új elvek szerint adta ki őket, a szövegeket modern helyesírással a feltételezett egykori kiejtésre írták át. Toldy persze meg tudott volna felelni a tudományos elvárásoknak is, hiszen köteteihez általában szótárat és nyelvi magyarázatokat is kapcsolt, sőt két kiadványa (magyarországi Szent Erzsébet legendája, illetve a *Nádor-kódex* kiadása) a Döbrentei-féle (betűhű) átírási elvek alapján készült. Ez a fajta szövegkiadás (modern helyesírás, „régí” kiejtés) rendkívül időtállóan bizonyult az irodalomtörténeti és a történeti forráskiadás számára. Toldy kezdte szerkeszteni a *Régi magyar költők tára* első köteteit is, s halála után az ő átíratát adta ki Szilády Áron (1837–1922) az 1877-ben induló sorozatban.

Az Akadémia Nyelvtudományi Bizottsága 1872-ben elhatározta, hogy a legfontosabb kódexeket, elsősorban a *Bécsi* és a *Müncheneri Kódexet* újra kiadatja, mivel a *Régi magyar nyelvemlékek* sorozat példányai már elfogytak. Később egy újabb nyelvemlék-sorozatot is terveztek, amelyben valamennyi kódexünk szerepelt volna. Így indult meg 1874-ben egy háromtagú szerkesztőbizottság (Budenz József, Szarvas Gábor és Szilády Áron) felügyelete

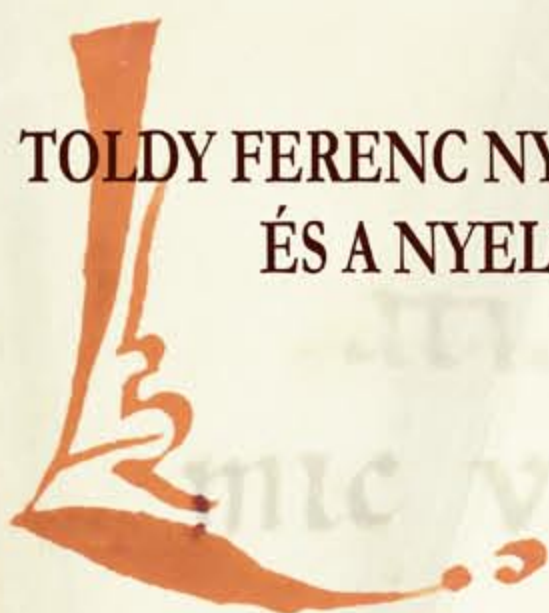

Toldy Ferenc

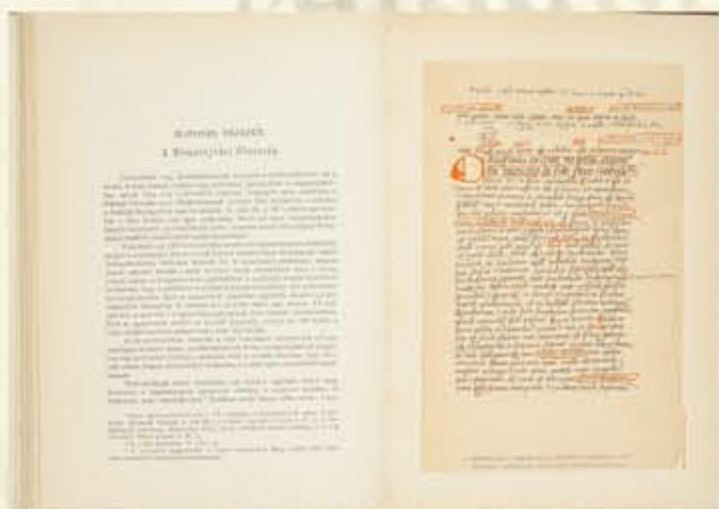
alatt a Nyelvemléktár elnevezésű sorozat, s kiadása 1908-ban fejeződött be. Ez a hatalmas gyűjtemény 15 kötetből áll és 46 kódexet, illetve kódextöredéket foglal magában. A *Jordánszky-kódexet* kivéve a sorozatban minden magyar kódexünk megjelent. Legnagyobb részét (13 kötet) Volf György adta ki és látta el bevezetéssel. Utolsó kötete tíz évvel Volf halála után, 1908-ban jelent meg.

1894-ben Zolnai Gyula (1862–1949) nyelvészprofesszor foglalta össze addig felfedezett nyelvemlékeinket *Nyelvemlékeink a könyvnyomtatás koráig* című kötetében, ahol az ismertetésen és a mutatványokon kívül teljesen hű hasonmásokat, nyelvi és történeti magyarázatokat is közölt, s az egyes tételekre vonatkozó szakirodalmat is összegyűjtötte.

TOLDY FERENC NYELVEMLEKKIADÁSAI ÉS A NYELVEMLEKTÁR

A Cornides-kódex a Nyelvmemléktár VII. kötetében (1881)

Zolnai Gyula: *Nyelvmemlékeink a könyvnyomtatás koráig* (1894)

A Nádor-kódex Toldy kiadásában (1857)

Szent Erzsébet legendája Toldy kiadásában (1857)

miképpen az evangelisták írják, az íme¹⁾ most-es leszagatták vala róla. Azonképpen leránták az keresztfára, es a jobb kezét leszagezék; es mikort a bal keze el nem érne az fűratot; kötellel megköték, es annera vonák, hogy az ő szent tetemi²⁾ mind megszámlálhatatik vala; ezenképpen az ő szentséges lábait-es.

Es mikoron felfeszítették volna, felemelék, es mind keresztfától oly igen zokkanták³⁾ az verembe, melyet ástak vala, hogy az ő szent sebei mind megindulának, es az vér az ő sebeitől nagy bőszéggel kifoly vala; es az kik kernyülállnak vala, káromlják vala, mondván: Ha ő az élő istennek fia, szálljon le a keresztfáról, es hiazunk neki. Es némelyek azt mondják vala: Vav! ki eltéröd⁴⁾ az templomot, es harmad napra ismeg felépítöd. Némelyek pedig azt mondják vala: Egyebet megsabadított kórságból: szabadítsa meg most önmagát az keresztfáról. Ő mikoron ezeket az szoplótelen sziz Mária hallja vala, mel nagy keserűséget val vala, es magát az földhez ití⁵⁾

¹⁾ Imegyet. ²⁾ Minden esontja. ³⁾ Rázkodással ereszték be a verembe. ⁴⁾ Eltérőd. ⁵⁾ Őti.

Toldy Ferenc: *Régi magyar passió rajzokkal* (1856)